

We **środek 5 lipca** w ostatnim dniu konferencji odbyły się dwie sesje przed południem i jedna po południu. Pierwszej przedpołudniowej przewodniczył Witold Witakowski, a referaty wygłosili: Ashraf Sadek, *From ancient Egyptian Pilgrimages to the coptic Traditions of Christian Pilgrimages*; Avrum Ehrlich, *Christian Arab Thinking Regarding the Holy Land*.

Drugiej sesji przedpołudniowej przewodniczył Wassilios Klein, a referaty wygłosili: Salah Edris, *Die Christlichen Maqamen als neue literarische Genre*; Carsten Walbinger, *The Contribution of Oriental Christians to the Early Printing of Arabic Books*.

Ostatniej sesji, która miała miejsce po południu, przewodniczył prof. Samir Khalil, a referaty podczas nich wygłosili: Matthias Menkariou, *The Dome in Coptic Architecture*; Ashraf Sadek, *The Ancient Egyptian Legacy in Contemporary Coptic Art*.

Stałym przewodniczącym konferencji tego typu a zarazem ojcem duchowym jest znany jezuita z Bejrutu prof. Samir Khalil, który wszystkich uczestników konferencji zaprosił za cztery lata do Bejrutu na siódmą konferencję, która odbędzie się we wrześniu 2004 roku bezpośrednio po IX Symposium Syriacum.

Ks. Jerzy Woźniak CM

9. WYSTAWA SZTUKI KOPTYJSKIEJ

(Paryż, 15 V – 3 IX 2000)

W ostatnich latach daje się zauważyć wzrost zainteresowania historią i kulturą chrześcijańskiego Wschodu. Ma to swój oddźwięk w ilości publikacji związanych z tym zagadnieniem, w rozwoju ośrodków naukowych podejmujących badania w tej dziedzinie, a także w organizowaniu sympozjów i wystaw prezentujących dorobek szeroko rozumianej kultury i cywilizacji chrześcijańskiego Wschodu.

Jedną z ostatnich i ciekawszych „imprez” tego typu była zorganizowana przez Instytut Świata Arabskiego w Paryżu (Institut du Monde Arabe) ekspozycja zatytułowana: *Sztuka koptyjska w Egipcie. 2000 lat chrześcijaństwa (L'art Copte en Égypte. 2000 ans de christianisme)*. Wystawa ta była czynna ponad trzy i pół miesiąca – od 15 maja do 3 września 2000 roku¹, a odwiedziło ją ok. 200 tys. osób. Została zorganizowana przy współpracy wielu ośrodków naukowych i muzealnych z całego świata: z Niemiec – Museum für Spätantike und Byzantinische Kunst w Berlinie, Ägyptisches Museum und Papyrussammlung w Berlinie, Ägyptologisches Institut w Heidelbergu; z Belgii – Musées Royaux d'Art et d'Histoire w Brukseli; z Francji – Musée d'Auch w Auch, Musée Historique des Tissus w Lyonie, Bibliothèque nationale de France w Paryżu, Institut Catholique: Bibliothèque de Fels w Paryżu, Musée de la Mode et du Textile – UCAD w Paryżu, Musée du Louvre: Département des Antiquités égyptiennes, Département des Objets d'art, Département des

¹ Ekspozycja była również zaprezentowana w Musée de l'Éphèbe au Cap d'Adge (od 30 września 2000 r. do 7 stycznia 2001 roku).

Antiquités grecques, étrusques et romaines w Paryżu, Musée de l'Homme w Paryżu, Musée national du Moyen âge w Paryżu; z Egiptu – Musée copte w Kairze, Musée d'Art islamique w Kairze, Institut français d'archéologie orientale w Kairze; z USA – The Morgan Library w Nowym Jorku; z Wielkiej Brytanii – The British Museum w Londynie, The British Library w Londynie; z Grecji – Musée Benaki w Atenach; z Rosji – Muzeum Puszkina w Moskwie, Ermitaż w Sankt Petersburgu; eksponowane były również przedmioty sztuki koptyjskiej pochodzące z kolekcji prywatnych.

Na ekspozycji znalazło się ponad 300 obiektów pochodzących z najbardziej znanych koptyjskich kolekcji całego świata (patrz wyżej). Zostały one zgrupowane w kilku salach wystawowych i podzielone według zagadnień tematycznych:

1. Historia: a) Koptowie – dwadzieścia wieków historii chrześcijaństwa w Egipcie; b) Manuskrypty z Nag Hammadi. 2. Język: pismo, język i książki. 3. Życie religijne: a) Egipt – kolebka życia zakonnego; b) Rytuály magii koptyjskiej; c) Zwyczaje pogrzebowe.

4. Sztuka i życie codzienne: a) Przegląd sztuki koptyjskiej; b) Życie codzienne.

Powszechne zainteresowanie zwiedzających wzbudzała przepiękna, o żywych kolorach, wełniana wykładzina ścienna przedstawiająca ryby pływające w wodzie, pochodząca z przełomu II i III wieku, odnaleziona w okolicach Antinoé (ze zbiorów Musée Historique des Tissus w Lyonie). Charakter dekoracji wskazuje na wielkie znaczenie „świata wodnego”, który dostarczał ludziom pożywienia.

Żywym zainteresowaniem cieszyła się też część ekspozycji poświęcona zwyczajom pogrzebowym. Uwagę zwiedzających zwracał grób kobiety z epoki rzymskiej lub bizantyjskiej z kompletnym wyposażeniem (ze zbiorów Musée du Louvre: Département des Antiquités égyptiennes, w Paryżu). Odkrycia grobu dokonał Albert Gayer podczas wykopalisk prowadzonych w okolicach Antinoé na przełomie 1900 i 1901 r. Na wyposażenie grobu składały się dwie tuniki, suknia, wełniany pasek, nakrycie głowy (czapka?), dwa kawałki płótna (102x68 cm i 116x79 cm), sandały ze skóry i papirusu, siatka na głowę, dwie żelazne bransoletki, drewniany grzebień, paciorki ze szkła i kamieni półszlachetnych, drewniane wrzeciono, igła z trzciny, dwie lampy i waza „pogrzebowa”. Eksponowane też były liczne stele grobowe (aż 19) przedstawiające postacie modlące się oraz zawierające inskrypcje i symbole chrześcijańskie. Ciekawostką wystawy był drewniany sarkofag (ze zbiorów Ägyptologisches Institut w Heidelbergu) ozdobiony wielokolorowymi malowidłami, wśród których centralne miejsce zajmuje obraz pawia. Nekropolie koptyjskie odsłaniają archeologom dużą ilość bogato zdobionych ubrań, haftowanych poduszek, kosztownych tkanin, które towarzyszyły zmarłym.

Sporą część wystawy zajmowała ekspozycja poświęcona językowi, pismu i książkom koptyjskim. Eksponowano tu starożytne teksty koptyjskie zapisane na papirusie (z IV w.), drewnianych tabliczkach (III w.) i skorupach glinianych (VIII w.). Na wystawie znalazły się też przybory do pisania: kilka kompletów zaokrąglonych trzciny wraz z pięknymi skórzanymi etui oraz ryłce z drzewa akacjowego i hebanu. Książki koptyjskie były reprezentowane przez teksty Biblii, ewangelia, psalterze i dzieła Szenutego. Szczególnie bogato zdobione i ilustrowane były teksty liturgiczne koptyjsko-arabskie pochodzące z XVII-XIX w.

Na wystawie pojawił się też słynny obraz pochodzący z przełomu VI i VII wieku, wykonany na drzewie figowym, przedstawiający Chrystusa i ojca Mena² (ze zbiorów Musée du Louvre: Département des Antiquités égyptiennes, w Paryżu). Chrystus w przyjacielskim geście opiekuna kładzie prawą rękę na ramieniu abba Mena, w lewej ręce trzyma księgę, której oprawa jest bogato ozdobiona perłami i drogimi kamieniami (dekoracja nawiązuje do sztuki bizantyjskiej).

W ramach wystawy można było też obejrzeć dwa krótkie filmy. Pierwszy, trwający 5 minut, przedstawiał obrzędy chrztu dziecka udzielanego w kościele koptyjskim (przez zanurzenie). Drugi natomiast, trwający 35 minut, poświęcony był życiu i działalności zakonników w klasztorze św. Antoniego oraz spektakularnej restauracji fresków z tegoż klasztoru. Scenariusz tego filmu został napisany przez znanego egiptologa, diakona Kościoła koptyjskiego i niestrudzonego obrońcę i propagatora kultury koptyjskiej Ashraf'a Sadeka. Owocem wystawy było wydanie katalogu eksponowanych obiektów.

Ks. Piotr Szczur

10. DZIAŁALNOŚĆ KOMISJI BADAŃ NAD ANTYKIEM CHRZEŚCIJAŃSKIM KUL W 2000/2001

W roku akademickim 2000/2001 działająca w ramach Towarzystwa Naukowego KUL przy Wydziale Historyczno-Filologicznym Komisja Badań nad Antykiem Chrześcijańskim zorganizowała 7 naukowych spotkań, podczas których przedyskutowano kilka wybranych zagadnień z problematyki starożytnego chrześcijaństwa; każde z nich (przeważnie w III czwartek miesiąca) gromadziło przeciętnie 20-25 osób, badaczy i sympatyków antyku chrześcijańskiego głównie z lubelskiego środowiska naukowego. A oto tematy wygłoszonych podczas nich prelekcji: dr Ryszarda Bulas (KUL) – *Kościół celtycki i monastycyzm od IV do IX wieku* (19 X 2000); dr Maria Dylewska (Lublin) – *Stanowisko Jana z Damaszku wobec wizerunku religijnego* (14 XII 2000); ks. dr hab. Józef Naumowicz (UKSW) – *Geneza ery chrześcijańskiej* (11 I 2001); dr Kazimierz Ilski (UAM) – *Koncepcja jedności Europy w myśli św. Ambrożego* (22 II 2001); dr Anna Zmorzanka (KUL) – *Szymoniańska Helena w świetle traktatów z Nag Hammadi* (15 III 2001); mgr Jacek Grzebuła (Lublin) – *Rytuał matagh w Kościele Ormiańskim* (5 IV 2001); dr Stanisław Ducin (UMCS) – *Morskie trasy żeglugowe Morza Śródziemnego a duszpasterska działalność Ojców Kościoła* (17 V 2001).

Ks. Stanisław Longosz

² Obraz ten znany jest polskim czytelnikom, ponieważ został umieszczony na okładce książki M. Schneider, *Ze źródeł pustyni. Znaczenie Ojców Pustyni dla współczesnej duchowości*, Kraków 1994, jednak wydawca (WAM) popełnił poważny błąd drukując lustrzane odbicie tegoż obrazu.